

JEGYZETEK

- ¹ vö. Elisabeth KLEMM: Die Regensburger Buchmalerei des 12. Jahrhunderts. in: Florentine Mutherich, Karl Dachs (Hrsg.): Regensburger Buchmalerei: von frühkarolingischer Zeit bis zum Ausgang des Mittelalters. München, 1987. 39–46.
- ² Gerhard SCHMIDT: Addenda zur italienischen Buchmalerei aus österreichischen Bibliotheken. Römische Historische Mitteilungen Bd. 41. 1999. 323–338. A kódexre 1998-ban a klosterneuburgi „Verborgene Schönheit” kiállításon figyeltem fel, a tanulmányra Wehli Tünde volt szíves felhívni a figyelmemet.
- ³ Martina PIPPAL: Das Perikopenbuch von St. Erentrud. Theologie und Tagespolitik. Wien, 1997. 8–13.
- ⁴ in: H. FILLITZ (Hrsg.): Geschichte der bildenden Kunst in Österreich. Früh- und Hochmittelalter. München-New York, 1998. 501.
- ⁵ KLEMM i. m. Kat. Nr. 36. p. 51.
- ⁶ BADER J. – STARR, G.: A Saint in the Family: a Leaf of the „Hungarian Anjou Legendary” at Berkeley. Hungarian Studies, 1986. TÖRÖK Gyöngyi: Neue Folii aus dem „Ungarischen Anjou-Legendarium”. Zeitschrift für Kunstgeschichte 61. 1992. TÖRÖK Gyöngyi: A Magyar Anjou Legendarium eddig ismeretlen lapja a Louvrebán. Magyar Könyvszemle, 2000/3. 357–372.

Boreczky Anna

ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉKEK DABASON – A KLASSZICISTA KÚRIÁK MÚLTJA ÉS JELENE. Galéria Alapítvány – Dabas Város Önkormányzata, [Dabas, 2000] 79 oldal, fekete-fehér és színes fényképekkel, alaprajzokkal és homlokzatokkal, két térképpel

A reform-kori köznemesség kúriáiból talán sehol nem épült annyi egy helyen, mint a Pest megyei Dabason. Számuk meghaladja a két tucatot, és többségük szerencsére a mai napig fennáll. Legtöbbjük a 19. század első felében épült klasszicista stílusban. A köznemesi életforma ezen épített dokumentumait a település nemeseinek ugyancsak klasszicista stílusban épült „úri kaszinója” teszi teljessé. A szóban forgó épületeket számba vette már városképi és műemléki vizsgálat (1954), a nagytopográfia Pest megyei I. kötete (1958), egy tanulmány a *Műemlékvédelem* c. folyóiratban (POLGÁR Zoltán, 1981). Most egy önálló és a korábbiaknál részletesebb könyv született róluk, amit a sajátos épülecsoport értékén túl és az időközben bennük bekövetkezett változások dokumentálása külön indokol.

A könyv bevezető tanulmányát Jelenik Katalin és Klaniczai Péter írta. Ez szemléletes áttekintést ad a város történetéről, az itt megtelepedő nemesi családokról, kiemelve az utóbb sok kúriát építő Halász családot. A család egyik tagja, Dabasi Halász Antal egyetemi szintű orvosi tanulmányait Itáliában végezte – kézenfekvő a következtetés, hogy ottani élményei hatására fordult az építészet felé és játszott aktív szerepet a dabasi építkezésekben a 19. század első felében. Ezután szó van általában a magyarországi klasszicista építészetről. Itt fel kell említenem néhány elírást: helyesen Kresznerics, nem Kreszterics Ferenc; helyesen Johann Nepomuk Schauff vagy Schauff Nepomuki János és nem Nepomuki Schauff, és a Szépítési Bizottság elnöke Szentiványi Bonaventura volt, Pollack Mihálynak a szervezetben

– Hild János és Kundt Ignác utódaként – az építési szerep jutott. A tanulmány-nak igen tanulságos része a kúriák tipológiai vizsgálata, az emlékek nagy száma ugyanis lehetőséget ad az ilyen vizsgálódásra. Az alaprajzi forma, a traktus-szám, a helyiségek elrendezése, az ablaktengelyek száma és ritmusa, a portikusz és a tornác mind olyan elemek, melyeket a szerzők figyelembe vettek és értő módon interpretáltak. Ennek nyomán alapvetően két fejlődési vonal rajzolódik ki: az egyik a főnemesi kastély, a másik a parasztház felől indult a kúria mint épülettípus felé. Az általános részhez tartozik, de a könyv végén található két további, rövid tanulmány, melyek a kúriákat építő két családról szólnak: az egyikben Czagányi László a Halász, a másikban Zlinszky János a Zlinszky családról ír.

A kötet törzsét a kúriaépületek részletes tárgyalása adja. Ez Klaniczai Péter munkája, aki az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Pest megyei referenseként hivatalából fakadóan is foglalkozik ezekkel az emlékekkel. Most a korábbi kutatásokra és saját beható, helyszíni ismereteire támaszkodva minden eddiginél alaposabb áttekintést ad az épületcsoportról. Az egyes tételek történeti adatokból, a leírásból és a mai állapot, valamint a kapcsolatos műemléki problémák ismertetéséből állnak. A szöveges rész mellett hasonlóan fontos a képi dokumentálás. Ami ilyen munkánál elengedhetetlen, a legtöbb – bár sajnos nem minden – kúriánál szerepel alap- és homlokzatrajz. Eddig a Pest megyei topográfia I. kötete hozta a legtöbb rajzot a dabasi kúriákról. A vizsgált kötetben lényegesen több rajz található, ami egyértelmű nyereség. A kötet gazdag fényképdokumentációját is dicséret illeti. Egy-egy épületnél a mai állapot színes, a régi állapot fekete-fehér fényképen látható, többnyire az 1950-es évekből, illetve néhány esetben a '40-es, sőt a '30-as évekből. Ma már az '50-es évekből származó képek is sok információt és tanulságot szolgáltatató archív ábrázolásnak számítanak. Az összehasonlítás a mai és a fél évszázaddal ezelőtti állapot között sok esetben már jelentős különbségeket mutat, és a kötet egyik jelentős hozadéka az átalakítási folyamat dokumentálása. A kúriaépületek egyik legsérülékenyebb eleme a tornác. Beüvegezésük, beépítésük vagy átalakításuk elég gyakori, ahogy ezt a Thury-kúria, a Halász Olivér-kúria vagy a Baghy-kúria példája mutatja. Ezek még mindig jobban jártak a Csajághy-kúriánál, melynek egész portikuszát befalazták. Az ilyen beavatkozások a mai használati igények és az érzéketlenség következményei. Az elmúlt évtizedek során több esetben „csak” az épület finomabb tagozatai vagy éppen stukkódíszei pusztultak el, ahogy ezt a Dinnyés Pál-kúria és a Baghy-kúria esete jelzi. Természetesen a visszaállítható részek és díszek eltűnése még mindig szerencsésebb, ahhoz képest, hogy több épületet teljes egészében leromboltak. Ebben a tekintetben a melléképületek különösen sérülékenynek tűnnek. Sok példa viszont arról győz meg, hogy nem egyszer a szakszerű megújító szándék győzedelmeskedik. Tanulságos megfigyelni azonban, hogy az épületek környékének rendezése ritkán jár együtt hozzáértő kertrendezéssel; a tervezői figyelem és nyilván a pénzügyi lehetőségek is végesek. A Halász Móric-kúria jó – és sajnos egyedüli – ellenpélda, mert itt az épület előtt díszpark létesült.

A kötet erényei mellett néhány kisebb, technikai jellegű, problematikus pontot is találtam. A kúriaépületek tárgyalásának rendjében nem tudtam felfedezni a rendező elvet. Jó lett volna, ha a szerző elmagyarázza, miért ezt a sorrendet választotta. A kötet végén két térkép-részlet található. Utcához és házsámhoz köthető objektumokról lévén szó, térképre valóban feltétlenül szükség van. Az épületek

meglelése mégsem egyszerű dolog: nincs valamennyi kúria egyértelműen kiemelve, és a térképeken található és fel nem oldott piktogramok is zavarják a tájékozódást. Valószínűleg egy már meglévő, nyilván általános célokat szolgáló térképet használtak fel. De ha már ez a helyzet, legalább az épületek tárgyalásánál meg lehetett volna adni pozíciójukat a térképek betűkkel és számokkal jelölt koordináta-rendszere szerint. Hasznos lett volna valamilyen történeti térképet is mellékelni. Azt viszont mindenképpen a könyv érdekéért kell megemlíteni, hogy a nagy formátumú kötet kivitelezése szép és igényes, ami nyilván összefügg azzal, hogy a millennium alkalmából jelent meg. Összesítve elmondható, hogy belbecse révén hasznos, külcsíne révén szép munka.

Sisa József

AZ ÖRÖKSÉG HAGYOMÁNYOZÓI. KÖNYÖKI JÓZSEF ÉS MYSKOVSZKY VIKTOR MŰEMLÉKFELMÉRÉSEI. Kiállítás az Országos Műemlékvédelmi Hivatal aulájában 2000. szeptember 21-től. A kiállítást rendezte Granasztóiné Györffy Katalin és Váliné Pogány Jolán

A 19. század második felében a művészettörténet-tudományban és műemlékvédelemben végbemenő intézményesülés teremtette meg a keretét azoknak a műemlékfelméréseknek, melyeket 1872-től az újonnan megalakult Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága felhívására, különböző helyről származó, különböző felkészültségű adatközlők készítettek. Az inventarizálás szükségességét a hazai műemlékek ügyében tevékenykedők már a megelőző évtizedekben is az elsődleges feladatok között tartottak számon (ld. JANKOVICH Miklós: Esedezés a magyar régiségek iránt. 1818., TOLDY Ferenc: Felszólítás... a hazai műemlékek ügyében. Pest, 1847.). A Könyöki József és Myskovszky Viktor, a Bizottság leggyakrabban foglalkoztatott külső tagjai által készített műemlékfelméréseket bemutató, az Országos Műemlékvédelmi Hivatalban rendezett kiállítás a műemlékek szemléletes megjelenítéseit, forrásértékű ábrázolásait feldolgozó kutatásba illeszkedik (ld. Gerecse Péter, Petrik Albert, Hollenzer László, Divald Kornél munkásságának kiállításokon történő bemutatását).

A kiállítás – mely a Műemlékvédelmi Hivatal Tervtárának gazdag anyagából állt össze – két, egymással párhuzamos részre tagolódik, mintegy paralel mutatva be a két rajztanár-műemlékfelmérő munkásságát.

A Myskovszky Viktor tevékenységének szentelt rész, tükrözve az ő sokoldalúságát, három nagyobb egységre tagolódik. Munkái közül legnagyobb számban műemlékfelmérései szerepelnek. Ezeket egészítik ki négy vázlatfüzetének útirajzai, valamint nagyobb akvarellsorozatának válogatott lapjai. Myskovszky műemlékfelméréseinek bemutatása az 1872 július 3-át – a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága által elkészített törzsíveknek a kiválasztott személyek részére a miniszter által történt kibocsátását – megelőzően elkészült lapokkal kezdődik: az eperjesi Szt. Miklós plébániatemplom 1868-as ábrázolásával, a bártfai emlékoszlop 1870-ből származó képével, valamint tizenöt, 1872 első feléből való kassai rajzzal. Ezt követi két évvel későbből egy újabb sorozat Szepeshely, Lócse, Kisszeben,